

УДК 339.727.22 (477)

ОЦІНКА ІНВЕСТИЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ІНВЕТОРІВ В УКРАЇНІ

Б. Вишивана

*Львівський національний університет імені Івана Франка
79008, м. Львів, Проспект Свободи, 18*

Проаналізовано інвестиційне середовище діяльності міжнародних інвесторів в Україні. Визначено основні макроекономічні чинники, що впливають на рівень інвестиційної привабливості вітчизняної економіки.

Ключові слова: інвестиційне середовище, платіжний баланс, валютний курс, мінімізація економічних відносин, офшорні зони.

Сьогодні світова економіка більше не являє собою просту сукупність національних економік, які функціонують на основі взаємного економічного співробітництва, вона стає єдиним ринком і виробничою зоною з національними та регіональними секторами. На глобальному рівні виникають нові ринки, з'являються нові інструменти, формуються нові дійові особи – розробляються нові правила регулювання міжнародних відносин у формі багатосторонніх угод з питань економічного співробітництва. Взаємозалежність країн стає однією із найсуттєвіших рис процесу глобалізації світової економіки.

З одного боку, глобальні ринки створюють нові можливості для зростання ефективності бізнесу, відкривають доступ до нових технологій, нових ресурсів, більш дешевого імпорту, а з другого – переваги глобалізації не розподіляються порівну між усіма країнами і регіонами світу.

Деяким державам глобалізація відкриває шляхи інтеграції у світове співтовариство і світову економіку. Для інших вона означає посилення нерівності, перспективи бідності та послаблення управління економічними процесами. Відбувається перерозподіл факторів виробництва на користь сильних партнерів за рахунок відпливу ресурсів з недостатньо розвинених країн, котрі через це ризикують потрапити в залежність від інших і стати заручниками кризових явищ і фінансової нестабільності у світі. Усе це може призвести до розриву між країнами-лідерами і менш економічно розвиненими країнами, різкого погіршення внутрішньої економічної ситуації, що викликає потребу відповідного регулювання даних процесів.

Водночас, на жаль, досягнення глобалізації іноді відкривають нові можливості для кримінальних груп, відмивання коштів, одержаних незаконним шляхом, підпільної економіки, торгівлі наркотиками.

Таким чином, оцінка глобалізації є неоднозначною, але, не дивлячись на можливі негативні наслідки, сьогодні це неминучий процес, якого в сучасному світі неможливо уникнути, можна лише зменшити його негативні наслідки та ефективно використати переваги в соціально-економічному розвитку країни.

Однією з рушійних сил процесу глобалізації є міжнародна інвестиційна діяльність. Від її масштабів і темпів багато в чому залежать новітні напрями розвитку економіки, стан її майбутньої структури. Ринкова уніфікація економічного розвитку створює умови для включення у міжнародну інвестиційну діяльність цілої групи нових країн, зокрема України.

З нашої точки зору, заслуговує на увагу розгляд умов для розвитку міжнародної інвестиційної діяльності, які впливають на приплив іноземного капіталу до країн, що розвиваються.

Дослідженням впливу різноманітних чинників на формування сприятливого середовища для інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання присвячено багато праць вітчизняних вчених-економістів, зокрема, М. Денисенка, Я. Дяченка, В. Литвицького, В. Матвієнка, А. Пересади, В. Солдатенка, В. Ущуповського, М. Чумаченка та ін. Але, незважаючи на це, аналіз та оцінка середовища діяльності міжнародних інвесторів в Україні залишаються надзвичайно актуальними в умовах глобалізації.

Серед значної кількості як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, що характеризують рівень інвестиційної привабливості, іноземні інвестори, як відомо, беруть до уваги передусім ті, які описують ситуацію в економіці і є специфічними для конкретної країни.

Сьогодні особливого значення набуває питання інтеграції світових інвестиційних потоків в економіку України. Серед чинників, які впливають на рівень інвестиційної привабливості країни, важливе місце займають макроекономічні показники економічного розвитку. Так, протягом дев'яти місяців 2006 року реальний ВВП зріс порівняно з аналогічним періодом 2005 року на 6,2 %. При цьому відбувалося прискорення його динаміки по відношенню до відповідного періоду попереднього року, зокрема у серпні реальний ВВП зріс на 7,1 %, у вересні – на 8,9 % [2, С. 4].

З початку 2006 року спостерігалась позитивна динаміка надання кредитів з відновленням тенденції до зниження їх вартості, що сприяло розширенню обсягів кредитування економіки України у січні вересні на 46,3 %, що є найбільшим приростом для аналогічного періоду починаючи з 1996 року [2, С. 4].

Важливе значення для аналізу та оцінки вітчизняного інвестиційного середовища мають також показники платіжного балансу України. З другої половини 2006 року відбулися суттєві зміни у зовнішній торгівлі, які характеризуються поступовим нарощуванням темпів експорту та уповільненням темпів зростання імпорту. Якщо за січень-червень експорт товарів зріс на 2,1%, то за січень-вересень цей показник досяг 10,4 % (експорт становив 27,9 млрд дол. США). У липні експорт зріс проти липня 2005 року на 21% (на 580,8 млн дол. США), у серпні відповідно – на 30,9 % (на 827,8 млн дол. США), у вересні – на 30,5 % (на 856,6 млн дол. США).

Нарощування основних показників відбувається в торгівлі з країнами ЄС. Експорт товарів в ці країни за січень-серпень 2006 року зріс на 10,3 % [2, С. 5].

Зменшення дефіциту поточного рахунку платіжного балансу з рівня 704 млн дол. США у першому кварталі 2006 року до 658 млн дол. США за десять місяців свідчить про певну позитивну тенденцію у сфері національних заощаджень.

Причиною висхідної тенденції руху фінансового рахунку стали активні запозичення корпорацій і банків, а також посилене залучення прямих іноземних інвестицій. Якщо на 1 жовтня 2005 року прямі іноземні інвестиції становили 9,5 млрд дол. США, то на відповідну дату 2006 року – 19,6 млрд дол. США, що є історичним максимумом за всі роки незалежності України [4, С. 7].

Відновлення позитивного сальдо платіжного балансу України у торговельних операціях у 2007 році відбудеться у випадку активізації до необхідного рівня повернення ПДВ експортерам та остаточного розблокування аграрного експорту. Нарощування позитивного сальдо платіжного балансу безпосередньо залежатиме також від того, наскільки максимально оперативного вдасться використати можливості розширення експорту після вступу України в СОТ.

Загалом, на думку В. Литвицького, серед факторів, що підвищують ймовірність виходу на позитивний поточний рахунок платіжного балансу є такі, як розширення експорту електроенергії, зокрема в Росію, Молдову, Білорусію, Румунію; підвищення рівня завантаження нафтопроводів і газопроводів; збільшення обсягів надходжень за статтею “поточні трансферти” [4, С. 7].

Окрім позитивних характеристик деяких макроекономічних показників розвитку національної економіки варто відзначити також чинники, що спричиняють послаблення економічного розвитку України.

Серед них, по-перше, помилковий алгоритм трансформації власності, що створив ситуацію невизначеності стану майнових справ суб'єктів господарювання та пригнітив мотивацію потенційних інвесторів (реприватизація та заблоковане роздержавлення).

По-друге, невірноважене посилення фіскального навантаження на економічну систему.

По-третє, все ще недостатній контроль над зростанням споживчих цін, що відповідно стримує реалізацію потенціалу розширеного споживчого попиту. Споживчі витрати, профінансовані збільшеними видатками держбюджету, значною мірою позначились на подорожчанин товарів, а не на активізації товарної пропозиції.

По-четверте, далася взнаки неготовність без неприйнятних втрат протистояти різкому підвищенню світових цін на нафту і нафтопродукти.

По-п'яте, відсутні надійні противаги неочікувано різкому послабленню зовнішнього попиту на традиційних для українського експорту ринках.

По-шосте, якість економічної політики та взаємодія гілок нової влади є недостатньо ефективною для посилення макроекономічної динаміки [3, С. 6].

Однією з особливо вразливих сторін розвитку ситуації у зовнішньому секторі української економіки є невідповідність, всупереч об'єктивним економічним законам, взаємозв'язку валютного курсу національної грошової одиниці і стану платіжного балансу України. Так, аналіз динаміки загального сальдо надходжень і виплат України за період 1995-2004 рр. та динаміки валютного курсу провідних світових валют, зокрема долара США, євро, британського фунта стерлінгів і японської єни стосовно гривні показав, що в Україні (рис. 1), на відміну від інших економічно розвинених країн, не простежується чіткого зв'язку між цими показниками, що свідчить про недостовірність даних офіційної статистики.

Це підтверджує також відповідний коефіцієнт кореляції $R = -0,50$ (табл. 1).

Провівши такий же аналіз вищезазначених показників США (рис. 2), бачимо, що ситуація там повністю відповідає об'єктивній закономірності, тобто при збільшенні активного сальдо платіжного балансу валютний курс долара США щодо інших валют зміцнюється.

Отже, ще одним важливим чинником впливу на середовище міжнародної інвестиційної діяльності в Україні, на нашу думку, є його соціальна складова, що включає такі показники, як рівень соціальної напруженості, рівень бюрократії та корупції, частку тіньової економіки, рівень загальної злочинності, інші показники впливу соціокультурного середовища країни на ведення бізнесу та здійснення інвестицій (наприклад, рівень довіри населення до держави як гаранта його добробуту).

Проблема тінізації економічних відносин є актуальною для всіх без винятку країн світу. Більше того, за даними іноземних експертів, у глобальному масштабі ця проблема має тенденцію до загострення. За оцінками Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), тінізація економіки за останні роки зростала

щорічно на 6,2%, а загальне економічне зростання становило у середньому 3,5%. Ця негативна тенденція входить в антагоністичну суперечність з інтересами довгострокового соціально-економічного розвитку будь-якої країни.

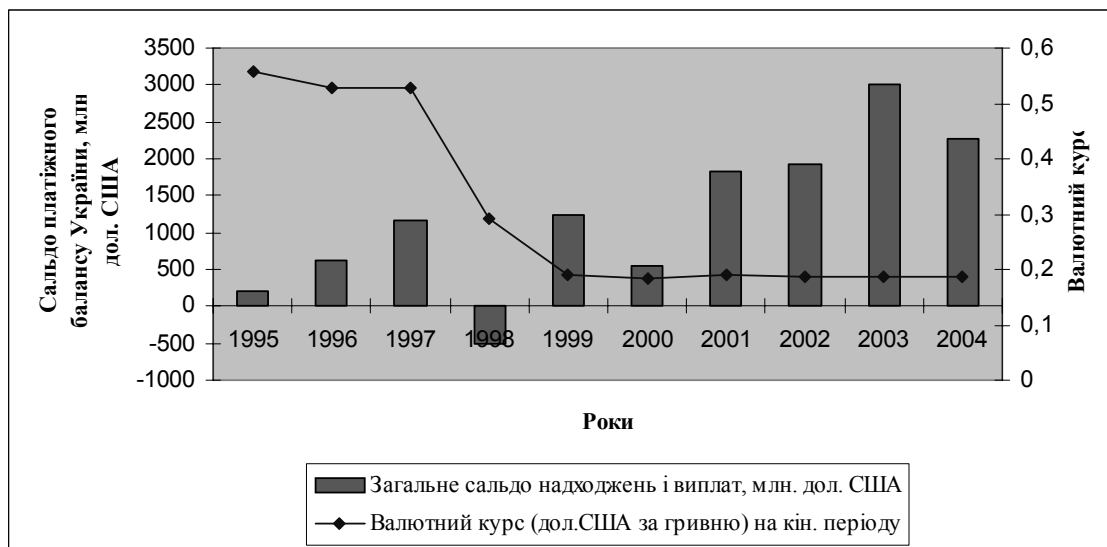

Рис. 1. Динаміка сальдо платіжного балансу України та валютного курсу*

* Складено за даними Платіжного балансу України – www.bank.gov.ua/Of_vydan/BALANS/PB_2004.pdf

Таблиця 1

Результати кореляційного аналізу взаємозв'язку платіжного балансу та валютного курсу*

Курси валют	Коефіцієнти кореляції	
	Загальне сальдо надходжень і виплат	
UAH / USD	-0.50	
USD / EUR	0.70	
GBP / USD	0.33	
100 JPY / USD	0.67	

* Розраховано за даними офіційних Інтернет сайтів статистичних органів України, США, Великобританії, Японії та торгового терміналу Meta Trader "Укрсоцбанку"

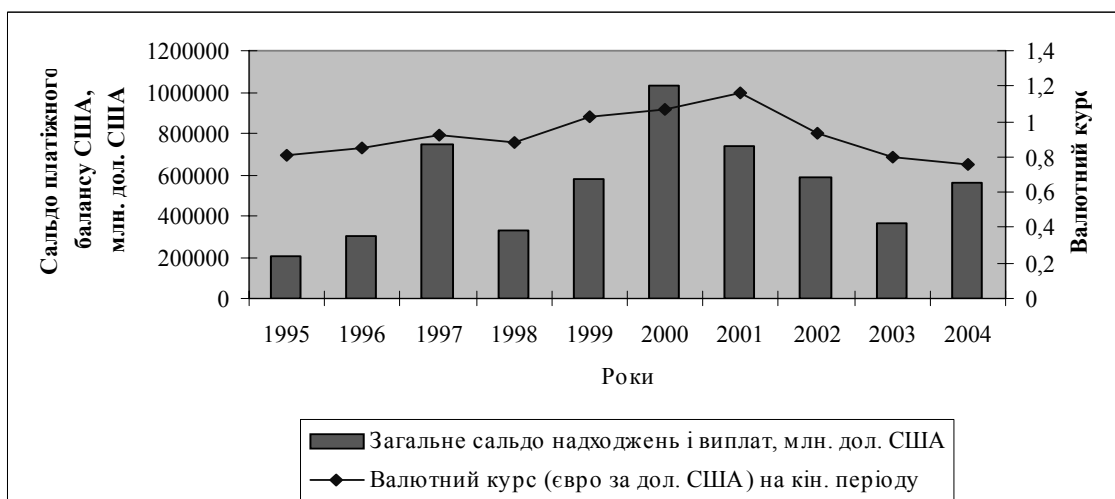

Рис. 2. Динаміка сальдо платіжного балансу США та валютного курсу*

*Складено за даними Bureau of Economic Analysis. US. International Transactions Accounts Data – www.bea.gov/bea/di/table1.xls

FATF оцінює реальні обсяги тіньової економіки в економічно розвинених країнах на рівні 17% ВВП, у країнах, що розвиваються - 40% ВВП, у країнах з перехідною економікою - понад 20% ВВП. За даними Світового банку, у сфері світової тіньової економіки щорічно виробляється товарів та надається послуг на 8-10 трлн дол.

США [5, С. 145]. Тіньова складова суттєво впливає на неекономічні сфери: політику, соціальні відносини, морально-психологічний клімат у суспільстві, громадську свідомість.

За оцінками спеціалістів Ради Європи, на пострадянському просторі існують чотири основні сфери кримінальної активності, які дають можливість отримувати нелегальні прибутки: контрабанда, ухилення від сплати податків, нелегальне маніпулювання процесом приватизації та корупція.

До них також варто віднести відтік за межі держави капіталів, у тому числі приватних накопичень, зокрема незаконний вивіз валюти за кордон шляхом створення фіктивних резидентських і підконтрольних іноземних суб'єктів підприємництва, відкриття приватних банківських рахунків за кордоном без відповідних ліцензій НБУ, незаконна конвертація коштів, незаконне придбання іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України. При цьому для виведення коштів за кордон дані схеми комбінуються з легальними фінансовими операціями.

Одним із шляхів ухилення від сплати податків та легалізації доходів злочинного походження є створення підприємств у країнах з мінімальним податковим режимом (офшорних зонах) і перенесення туди резидентами України своєї господарської діяльності. Варто зауважити, що використання офшорних зон українськими підприємцями для ухилення від сплати податків та відмивання кримінальних доходів набуло значних масштабів, що пояснюється спрощеною процедурою реєстрації, не обумовленістю розміру статутного фонду, конфіденційністю особи власника і невеликою ціною на вже зареєстровані в офшорних зонах компанії.

Визначальними чинниками, які зумовлюють існування та поширення тіньової економіки в Україні на сучасному етапі, є також відсутність повноцінного ринкового середовища (попри визнання наявності такого в Україні світовою спільнотою) і недосконалість його інституційного забезпечення, лібералізація економіки на початку 90-х років без належної правової основи. Силкові та адміністративні заходи, що їх вживає уряд на протидію тінізації економіки, не дають очікуваного позитивного результату, оскільки радикально не змінюються умови підприємницької діяльності в Україні.

Необхідно визнати, що формування масштабного тіньового сектору в Україні, особливо протягом перших років незалежності, значною мірою прискорювалося послабленням управління економічними процесами з боку держави, суттєвими недоліками економічної політики, незадовільним станом господарського законодавства.

Повністю погоджуємось із думкою В.Ф. Ущатовського, котрий до основних причин, які сприяли посиленню і зростанню тіньового сектору національної економіки на сучасному етапі відносить такі:

- потужний податковий прес, суперечливий з інтересами та можливостями переважної кількості фізичних і юридичних осіб, які існують у межах законодавчого поля України;
- безконтрольне зростання кількості кримінальних структур і безкарність їхньої діяльності, інтеграцію організованої злочинності із суб'єктами економічної діяльності, пасивну згоду держави на легалізацію кримінальних авторитетів;
- незахищеність громадян і підприємств від посягань злочинних формувань і встановлення контролю за їхньою діяльністю з боку цих структур;
- правову незахищеність суб'єктів економічної діяльності від зловживань, утисків з боку чиновників державного апарату на всіх його рівнях;
- відсутність стабільного і збалансованого законодавства, що регламентує економічну діяльність;
- відсутність інвестиційної альтернативи тіньовим капіталам, міждержавну інтеграцію тіньового сектору і суб'єктів тіньової економічної діяльності [6, С. 116].

Важливим чинником збереження значного рівня тінізації економіки є існування значного прошарку осіб, які так чи інакше пов'язані з тіньовою діяльністю. Найтипівішими формами тіньової зайнятості є вулична торгівля, послуги населенню з будівництва, приватне репетиторство, різноманітна посередницька діяльність. Усі ці види діяльності здійснюються зазвичай без патентів, контрактів, а доходи від неї не декларуються в податкових органах.

Суттєвим чинником тінізації економіки є недосконалість бюджетної політики, відсутність належного контролю за виконанням видаткової частини державного бюджету, його недостатня прозорість. За оцінками експертів, втрати бюджету від тінізації доходів щорічно перевищують 12-13 млрд грн. Від незареєстрованої підприємницької діяльності та незадекларованих доходів населення Пенсійний фонд щорічно недоотримує 2-3 млрд грн. [5, с. 149]

Таким чином, серед найважливіших негативних наслідків тінізації економіки можна відзначити такі:

- загроза для національних інтересів і національної безпеки України в економічній сфері через скорочення податкових надходжень до бюджету та фінансування інноваційно важливих і стратегічних напрямів розвитку держави, поглиблення некерованості економічними процесами, зниження міжнародного престижу країни та довіри інвесторів, погіршення умов існування соціального сектору країни, вплив капіталу за кордон;
- гальмування технічного прогресу, скорочення інноваційно-інвестиційних вкладень, зниження продуктивності праці, заниження реального розміру доходів населення;
- завищення обсягу експорту товарів і послуг за рахунок псевдо експортних операцій для незаконного відшкодування з бюджету обсягу ПДВ;
- заниження обсягу імпорту для ухилення від сплати митних зборів;

- незаконне відчуження державного майна за заниженими цінами, а також приватизація за рахунок тінювих коштів з подальшою їх легалізацією;
- контрабандна діяльність [1, С. 71-72].

Отже, без реальної ефективної стратегії детінізації вітчизняної економіки, яка забезпечить створення сприятливих умов для легальної економічної діяльності на основі максимального врахування інтересів суб'єктів господарювання, неможливо буде суттєво покращити інвестиційне середовище для роботи міжнародних інвесторів в Україні.

Підсумовуючи вищевикладене, можемо зробити такі висновки:

- Найважливішими чинниками, що впливають на рівень інвестиційної привабливості економіки, є макроекономічні показники, зокрема обсяги ВВП, експорту товарів і послуг, індекси споживчих цін, стан платіжного балансу, валютні курси, а також приватизаційна, податкова, цінова політика держави, рівень простоти ведення бізнесу. Їхній вплив на обсяги залучення та використання інвестицій залежить від ефективної державної політики у сфері регулювання міжнародної інвестиційної діяльності.
- На основі порівняння вітчизняних даних з даними в економічно розвинених країнах нами підтверджено значну невідповідність між валютним курсом гривні та офіційними показниками платіжного балансу, що свідчить про недостовірність даних офіційної статистики, а отже і значні обсяги тінювого вивезення (ввезення) капіталу у вітчизняній економіці.
- Формування масштабного тінювого сектору в Україні, особливо протягом перших років незалежності, значною мірою прискорювалося послабленням управління економічними процесами з боку держави, суттєвими недоліками економічної політики, незадовільним станом господарського законодавства, тому для удосконалення інвестиційного середовища діяльності економічних суб'єктів в Україні важливою є розробка та реалізація ефективної стратегії детінізації, яка сприятиме створенню вигідних умов для легальної економічної діяльності на основі максимального врахування інтересів інвесторів.

1. Дяченко Я. Детінізація економіки у системі макроекономічного регулювання // Фінанси України. – 2006. – № 2. – С. 68-77.
2. Економіка повертається на траєкторію сталого зростання // Урядовий кур'єр. – 10 листопада 2006 р. – № 212. – С. 4-5.
3. Литвицький В. ВВП: крен у бік споживчого попиту // Урядовий кур'єр. – 23 липня 2005 р. – № 135. – С. 6.
4. Литвицький В. Іноземні інвестиції досягли історичного максимуму // Урядовий кур'єр. – 8 грудня 2006 р. – № 232. – С. 7.
5. Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2003 році. – К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України, 2004. – 472с.
6. Ушаповський В. Деформація економічних відносин як одна з умов розвитку організованої злочинності // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2004. – № 6. – С. 110-117.

ESTIMATION OF INVESTMENT ENVIRONMENT OF ACTIVITY INTERNATIONAL INVESTORS IN UKRAINE

B. Vyshyvana

Ivan Franko National University of L'viv, Prospekt Svobody 18, UA – 79008, Ukraine

The investment environment of activity of international investors in Ukraine is analyzed. Basic macroeconomic factors, which influence on the level of investment attractiveness of domestic economy, are determined.

Key words: investment environments, balance of payments, exchange rate, shadow economy, offshore areas.